TANULMÁNY

Helyi vidékfejlesztési programok a hátrányos helyzetű vidéki kistérségekben

Kassai Zsuzsanna – Ritter Krisztián

Kulcsszavak: munkanélküliség, helyi vidékfejlesztési stratégia, LEADER program, együttműködés.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Írásunk felvázolja az alulról kezdeményezett helyi vidékfejlesztési programok által nyújtott lehetőségeket azokban a hátrányos helyzetű kistérségekben, amelyek a legtöbbet szenvedtek a mezőgazdasági foglalkoztatás csökkenése miatt. Kutatásunk eredményei arra engednek következtetni, hogy az ÚMVP LEADER program és az ÚMVP III. tengely LEADER elveken alapuló négy intézkedése már eddig is hozzájárult a helyi gazdasági és társadalmi problémák mérsékléséhez a hét vizsgált HACS területén, de szerintünk további változtatások szükségesek a helyi vidékfejlesztési stratégiákban annak érdekében, hogy valóban jelentős gazdasági, társadalmi fejlődés következzen be.

A vizsgált kistérségek a foglalkoztatási válság miatt kerültek érdeklődésünk középpontjába, de ennek ellenére kifejezett stratégiai irányvonalat, illetve pályázatot nem találtunk ennek a problémának az orvoslására. Fontosnak tartjuk a vállalkozásalapú fejlesztési lehetőségek bővítését és nagyobb arányú hasznosítását, hiszen – az ország sok más kistérségéhez hasonlóan – a vizsgált kistérségekben is elsősorban a munkalehetőségek megteremtése a legfőbb eszköz a helyi gazdasági és társadalmi fejlődés generálásához. A jövőben véleményünk szerint a képzési célterületre is jóval nagyobb hangsúlyt kellene helyezni, különös tekintettel a humán erőforrás és a helyi (gazdaság)fejlesztés közötti szoros kapcsolatot feltáró, kimutató elméletek és kutatások fényében. Továbbá szerintünk jóval több nyomatékot kellene fektetni a közös akciók, a térségen belüli és térségek közötti együttműködések ösztönzésére és támogatására is, hiszen a kooperációk erősíthetnék a helyi aktivitást, elősegíthetnék a helyi erőforrások hatékonyabb felhasználását, és a helyi problémák hatékonyabb kezelését.

BEVEZETÉS

A vidék fogalmának átalakulását kísérő újonnan hangsúlyozott értékek (ld. többek közt *Csite, 2005; Granberg et al., 2001; Ilbery – Bowler, 1998; OECD, 2006*) ellenére nem tekinthetünk el azoktól a problémáktól (pl. a perifériális területek elnéptelenedése, a munkalehetőségek beszűkülése, a fokozódó szociális terhek, az alapvető szolgáltatások elérhetőségének kérdése stb.), melyek vidéki térségek néha igen súlyos gondját okozzák, és melyek sokszor erősen köthetők az agrárgazdaság szerepének átalakulásához, a mezőgazdasági foglalkoztatás csökkenéséhez.

Bár a fejlett országokban a mezőgazdaság foglalkoztatási szerepének csökkené-

se általános tendencia, ám a térszerkezet, a gazdaság térbeliségének megváltozása miatt nem egyenlő mértékben érinti, érintette az egyes térségeket. A negatív hatások az alapvetően mezőgazdasági hagyományokkal rendelkező, képzetlenebb és kedvezőtlenebb korstruktúrájú humán erőforrással rendelkező, városhiányos, illetve nehezebben megközelíthető vidéki területeket jobban sújtják (*SERA, 2006*). A posztszocialista országok – köztük a jelentős agrárhagyományokkal rendelkező Magyarország – vidéki térségeinek nehézségeit a kommunista rendszer megszűnését követő gazdasági, társadalmi változások, valamint a területi folyamatok sajátosságai sok esetben tovább mélyítették (*EBRD, 1999, 2002*).

A mezőgazdaság szerepének változását és a vidék átstrukturálódását kísérő egyik lényeges jelenség Magyarországon is a korábbi mezőgazdasági munkaerő kiszorulása a munkaerőpiacról, illetve ennek a munkaerőnek a gazdaság más ágazataiba történő átáramlási nehézségei. Ez korábbi kutatások alapján (*Ritter, 2009*) erősen összefüggésbe hozható az érintett területek gazdasági, társadalmi fejletlenségével, ami mind a versenyképesség kialakítását, mind önmagában az endogén[1] fejlesztéseket[2] (*Ray, 2000; Nemes, 2005*) is megkérdőjelezi.

Fentiekből kiindulva, az ismertetett kutatásunkban olyan vidéki területeket céloztunk meg, melyek korábbi vizsgálataink alapján fokozottan ki voltak téve a mezőgazdasági foglalkoztatás csökkenését, valamint a területi egyenlőtlenségek alakulását kísérő negatív következményeknek. Jelen kutatás egy hosszabb távú vizsgálat megalapozása. Kíváncsiak voltunk arra, hogy az elmaradott vidéki térségekben, a csökkenő mezőgazdasági foglalkoztatást mennyiben szolgálják a helyi stratégiák, azokra milyen válaszokat, megoldásokat kínál a LEADER program, és melyek azok a területek, amelyek mielőbbi változtatást igényelnek.

A KUTATÁSBAN ALKALMAZOTT MÓDSZEREK

Egy korábbi kutatásunkban (*Ritter, 2009*) meghatároztuk azt a 18 kistérséget Magyarországon, amelyeket a rendszerváltás és a piacgazdaságra történő átmenet a mezőgazdasági munkaerő szempontjából a legkedvezőtlenebbül érintett. Ezeket agrárfoglalkoztatási válsággal küzdő térségeknek neveztük el. Faktorelemzés és diszkriminancia elemzés segítségével igazoltuk a területi egyenlőtlenségekkel való szignifikáns kapcsolatot. Bizonyítottuk, hogy a területi egyenlőtlenség fokozódásához a mezőgazdaságból kikerülő munkaerő képzettségi és demográfiai szerkezetét tekintve jelentős mértékben hozzájárul. Feltártuk, hogy az érintett térségek gazdasági helyzetét, szociális állapotát, humán erőforrásának szerkezetét és elérhetőségét jellemző mutatókat az elméletek szempontjából tekintve, a helyi és endogén fejlesztések végrehajtása igen sok nehézségbe ütközhet.

A kistérségeken belül három klasztert különítettünk el. Jelenlegi kutatásunkat a legrosszabb mutatókkal jellemezhető első klaszterre, az úgynevezett *agrár-*

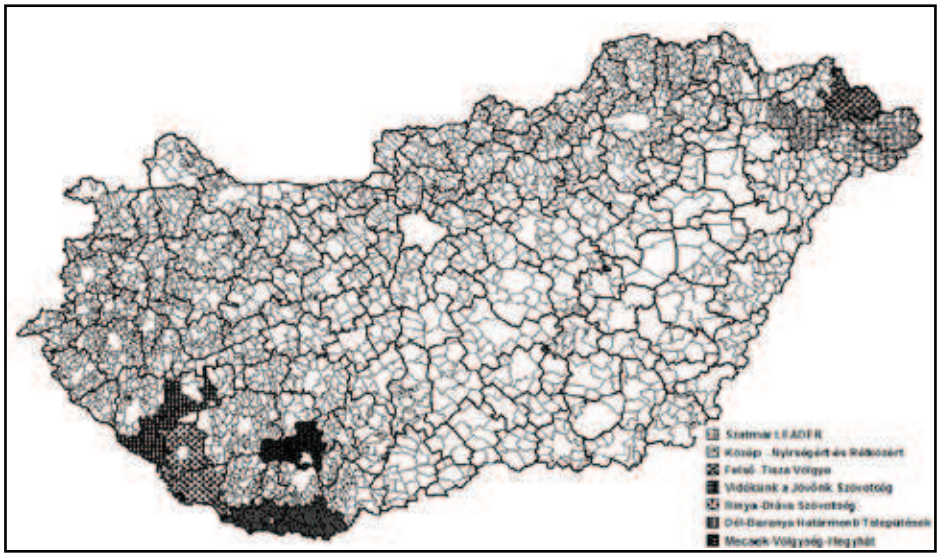
[1] Endo görög szó, előtagként szerepel (bel-, belső, belüli), valamilyen belső tulajdonságot jelent (pl.: endogén mirigyek = belső elválasztású mirigyek). Az endogén fejlesztés olyan újnak vélt felismerés, amit a népi bölcsesség már régen megfogalmazott, miszerint „segíts magadon, az Isten is megsegít", s némileg ehhez kapcsolható még az is, hogy „addig nyújtózkodj, ameddig a takaród ér". Ez utóbbi különösen a települési önkormányzatok figyelmébe ajánlható. Egyszerűen helyi erőforrásokkal számot vető öntevékenységről van szó. (A szerk.)

[2] Az endogén elmélet szerint a fejlesztés csak akkor lehet eredményes, ha adott terület helyi (természeti, gazdasági, humán, kulturális) erőforrásaira alapoz (*Farkas, 2002; Kulcsár, 2006*), ha a helyi, regionális és globális hálózatokhoz való kapcsolódást lehetővé teszi (*Lowe et al., 1995*) és teret ad a helyi részvételnek, a helyi kezdeményezéseknek (*Ward – McNicholas, 1998*).

foglalkoztatási válsággal küzdő, halmozottan hátrányos helyzetű vidéki térségekre terjesztettük ki. A kilenc eredetileg érintett statisztikai kistérség[3] a 2007 és 2013 közötti időszakban hét LEADER HACS-hoz tartozik (1. ábra). Kutatásunkban megpróbáltuk feltérképezni a vizsgált akciócsoportokban azt, hogy a helyi problémákkal mennyire állnak összhangban a helyi vidékfejlesztési stratégiák, a LEADER program, illetve annak keretén belül a támogatott projektek. A kutatásunkhoz felhasznált adatokat a LEADER egyesületektől kérdőívezéssel gyűjtöttük 2011. január és április között. A pályázati és támogatási adatokat a *Központi Statisztikai Hivatal* T-STAR adatbázisából származó népességadatokkal standardizáltuk. Az elemzés során többféle módszert alkalmaztunk: leíró statisztikát, kereszttábla-elemzést és korrelációszámítást, melynek eredményeit a következő fejezetekben mutatjuk be.

1. ábra

A vizsgált LEADER egyesületek által lefedett területek 2007–2013

Forrás: MVH-adatok alapján saját szerkesztés, 2011

AZ ÚMVP III. TENGELY EREDMÉNYEI[4]

Az ÚMVP készítői nemcsak a kötelező mértékben alkalmazták a LEADER-megközelítést Magyarországon, hanem kiterjesztették a III. tengely további négy intézkedésére is: a falumegújításra és fejlesztésre; a mikrovállalkozások létrehozására és fejlesztésére; a turisztikai tevékenység ösztönzésére; és a vidéki örökség megőrzésére.

A III. tengely intézkedéseinek megvalósítására összesen 208 projekt kapott támogatást az első körben a vizsgált kistérségekben. Az egyes egyesületek által támogatott projektek száma között jelentős

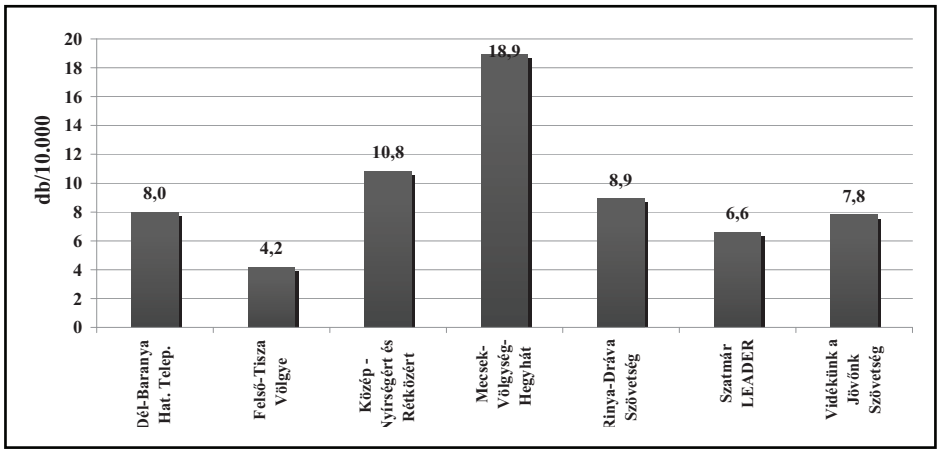
[3] Barcs, Baktalórántháza, Csurgó, Fehérgyarmat, Nagyatád, Sásd, Sellye, Siklós, Vásárosnamény.

[4] Az ÚMVP III. tengelyének intézkedéseire az első körben 2008. október 18. és 2009. január 10. között lehetett támogatási kérelmet benyújtani, melynek eredményeit 2009-ben hirdették ki. A második körös pályázatok eredményeit a kutatás idején (2011. áprilisig) még nem hozták nyilvánosságra.

eltérést tapasztaltunk. Vannak kistérségek, ahol – a IV. tengelyhez hasonlóan – alacsony a projektgenerálási aktivitás. Ilyen például a Felső-Tisza Völgye Vidékfejlesztési Egyesület, mely mindössze 13 db pályázatot támogat a vizsgált területen. Ezzel ellentétben, a Rinya-Dráva Szövetség területén meglehetősen aktívak a helyi pályázók, az egyesület közel négyszer annyi projektet társfinanszíroz, mint a Felső-Tisza Völgye Egyesület. A tízezer lakosra jutó pályázatok számát tekintve viszont a Mecsek-Völgység-Hegyhát Egyesület területén a legmagasabb a pályázati aktivitás (2. ábra).

2. ábra

A tízezer lakosra jutó pályázatok száma a vizsgált kistérségekben (ÚMVP III. tengely)

Forrás: a vizsgált LEADER egyesületek adatai alapján saját szerkesztés, 2011

A hét LEADER egyesület összesen 3,85 milliárd forint támogatást osztott szét a nyertes projektek között az első pályázati körben a III. tengely intézkedéseinek megvalósítására, a vizsgált kilenc statisztikai kistérségben. A legtöbb támogatást, közel egymilliárd forintot a Dél-Baranya Határmenti Települések Egyesület osztott ki a III. tengely LEADER-elveken alapuló intézkedéseinek végrehajtására a Sellyei és a Siklósi kistérségekben, míg legkevesebbet, mintegy 230 millió forintot a Vidékünk a Jövőnk Szövetség. Az egy főre jutó támogatási adatokat vizsgálva azonban a Mecsek-Völgység-Hegyhát Egyesület területén működő vállalkozások, civil szervezetek és önkormányzatok szerezték meg a legtöbb támogatást (3. ábra).

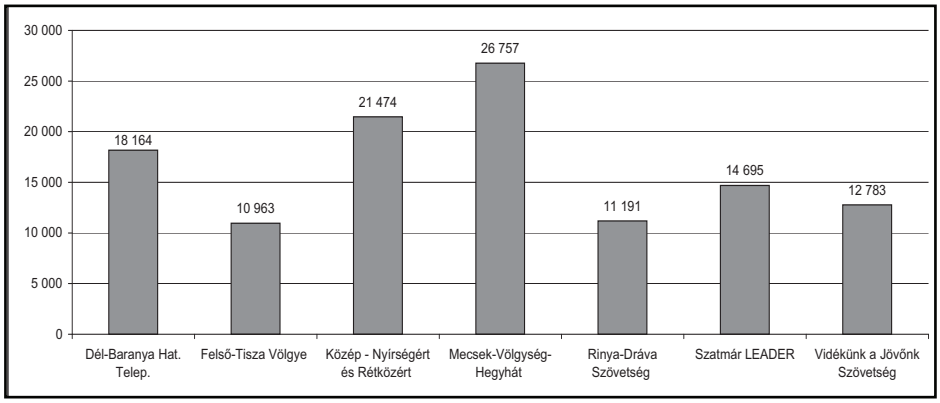
Az ÚMVP LEADER tengelyhez képest jóval nagyobb összegeket (átlagosan 18,5 millió forintot) ítéltek meg egy-egy projekt megvalósítására. A Rinya-Dráva Szövetség területén volt a legalacsonyabb az egy pályázatra jutó átlagos támogatás nagysága (12,5 millió forint) és a Felső-Tisza Völgye Egyesületben a legmagasabb (26,4 millió forint).

Az egy főre jutó támogatási összegek és a tízezer főre jutó támogatott pályázatok száma között a korrelációs együttható alapján nagyon erős pozitív kapcsolat van, vagyis azokban a térségekben, ahol sok pályázatot támogattak, ott a támogatás összege is nagy volt. A kereszttábla-elemzés alapján megállapítottuk, hogy ugyan szignifikáns, de meglehetősen gyenge a kapcsolat az akciócsoportok és a pályázati témák, azaz a LEADER egyesületek és a III. tengely négy intézkedése között. A következőkben ismertetjük, hogy mely célterületek váltották ki a legnagyobb pályázati aktivitást és mely kistérségekben voltak

3. ábra

Az egy főre jutó támogatási összegek a vizsgált kistérségekben (ÚMVP III. tengely)

(M.e.: Ft/fő)

Forrás: a vizsgált LEADER egyesületek adatai alapján saját szerkesztés, 2011

leginkább, illetve legkevésbé népszerűek ezek a projekttémakörök.

A támogatott pályázatok számát tekintve *az első helyen a falumegújítás és fejlesztés áll* a vizsgált kistérségekben (4. ábra). A támogatásoknak köszönhetően sok településen javult az infrastruktúra, számos kulturális központot, művelődési házat, falumúzeumot újítottak fel, melyek a közösségi élet legfontosabb találkozóhelyéül szolgálnak. Új játszótereket alakítottak ki, rendbe hoztak parkokat, tereket és temetőket a támogatásokból. Ezek a projektek elvben hozzájárultak a társadalmi kohézió erősítéséhez is. A legtöbb falufejlesztési projektet a Rinya-Dráva Szövetség és a Dél-Baranya Határmenti Települések Egyesülete finanszírozza. Ezzel szemben a Vidékünk a Jövőnk Szövetség és Felső-Tisza Völgye Vidékfejlesztési Egyesület nagyon kevés falumegújítási pályázatot támogat.

A második legnépszerűbb intézkedés a mikrovállalkozások létrehozása és fejlesztése. Új eszközöket szereztek be, illetve fejlesztették a termékeik, szolgáltatásaik színvonalát. Néhány bemutató gazdaságot is létrehoztak, melyek jó példaként szolgálnak a fenntartható mezőgazdaságra. A támogatások révén új munkahelyek teremtődtek a térségekben, így ha nem is nagy mértékben, de hozzájárultak a helybeni foglalkoztatás növeléséhez, szinten tartásához.[5] A Közép-Nyírségért, a Rétközért Vidékfejlesztési Egyesület és a Mecsek-Völgység-Hegyhát Egyesület támogatja a legtöbb vállalkozási jellegű projektet. Ezzel szemben a Felső-Tisza Völgye Vidékfejlesztési Egyesület és a Szatmár LEADER Egyesület nagyon kevés ilyen témájú pályázatot részesített támogatásban.

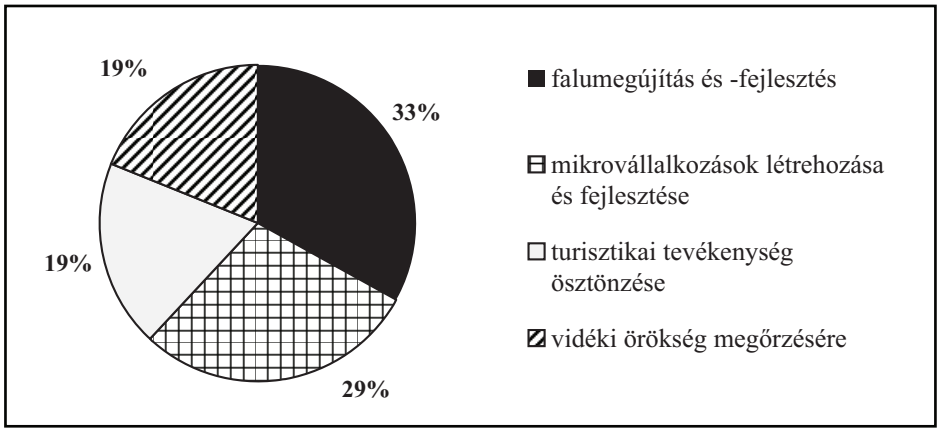
Bár tisztában vagyunk a helyi vállalkozói aktivitás és a gazdasági feltételek szűkösségének problémáival, mégis reméljük, a jövőben több lehetőség nyílik a vállalkozásfejlesztő pályázatok ösztönzésére, kihasználására, hiszen ezekben a térségekben a nagy munkanélküliség okozza a legsúlyosabb problémát.

A támogatott pályázatok 19%-a turisztikai tevékenység ösztönzésére irányuló projekt a vizsgált kistérségekben. A turisz-

[5] Itt meg kell jegyeznünk, hogy nem tudtuk mérni, hány munkahelyet sikerült megőrizni a támogatásoknak köszönhetően, valamint hogy a pályázók többnyire csak egyszemélyes vállalkozásokat alapítottak. A kutatást nehezítette az is, hogy a gazdasági válság miatt statisztikailag egyébként sem mutatható ki javulás a foglalkoztatást illetően a térségekben.

4. ábra

A pályázatok megoszlása intézkedésenként (ÚMVP III. tengely) a vizsgált kistérségekben

Forrás: a vizsgált LEADER egyesületek adatai alapján saját szerkesztés, 2011

tikai projektek döntő többsége új szállásheIyek kialakítására, illetve a már meglévő vendégházak bővítésére irányult. Ezek a projektek is elvben hozzájárultak a munkahelyek megőrzéséhez, újak létrehozásához. A turizmussal kapcsolatos pályázati aktivitás épp ellentétes volt a második intézkedésnél tapasztaltakkal, vagyis a Közép-Nyírségért és Rétközért Vidékfejlesztési Egyesületben volt a legalacsonyabb, míg a Felső-Tisza Völgye Vidékfejlesztési Egyesületben és a Szatmár LEADER Egyesületben a legmagasabb. A Mecsek-Völgység-Hegyhát Egyesület kivétel, mert egyaránt viszonylag sok mikrovállalkozás létrehozására és turizmusfejlesztésre irányuló projektet támogat.

A pályázatok számát tekintve a vidéki örökség megőrzésére irányuló projektek állnak az utolsó helyen a vizsgált statisztikai kistérségekben. A támogatások túlnyomó részét templomok felújítására fordították. Elsősorban a Dél-Baranya Határmenti Települések Egyesülete és a Szatmár LEADER Egyesület társfinanszíroz ilyen pályázatokat, míg a Mecsek-Völgység-Hegyhát Egyesületre és a Rinya-Dráva Szövetségre kevésbé jellemzőek a vidéki örökség megőrzését célzó projektek.

A LEADER PROGRAM EREDMÉNYEI[6]

A kilenc statisztikai kistérségben összesen 172 pályázat részesült támogatásban a IV. tengely keretében az első pályázati körben. A projektgenerálási aktivitás – a III. tengelyhez hasonlóan – igen eltérő volt a vizsgált kistérségekben. Vannak kistérségek, ahol rendkívül alacsony ez a mutató. Például a Dél-Baranya Határmenti Települések Egyesülete csupán öt pályázatot támogatott az első pályázati körben. Ezzel szemben a Rinya-Dráva Szövetség 61 projektet társfinanszíroz.

Voltak tehát olyan kistérségek, melyek egyik vizsgált ÚMVP tengely esetében sem bizonyultak aktív projektgenerálóknak (ilyen pl. Felső-Tisza-Völgye Vidékfejlesztési Egyesület), míg más kistérségekben mindkét program esetében magas volt a pályázati kedv (pl. Rinya-Dráva Szövetség). Miközben természetesen a háttérben megbúvó okok feltárása további, részletesebb vizsgálatokat igényel, és tisztá-

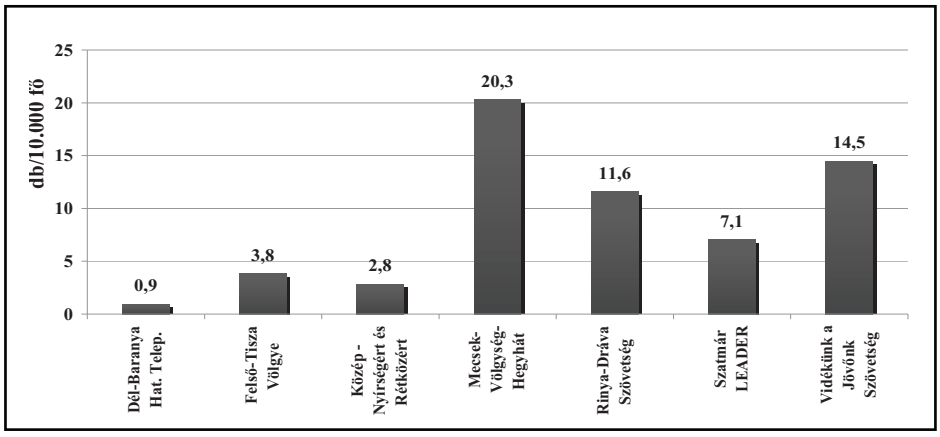
[6] LEADER pályázatok benyújtására nyitva álló időszak az első körben 2009. október 1-től 2009. november 16-ig tartott, melynek eredményeit csupán 2010 második felében hirdették ki. A második kört még nem hirdették meg a kutatás idején (2011. áprilisig).

ban léve a pályáztatás nehézségeivel, annyi megállapítható, hogy azokban a kistérségekben, ahol kevés pályázat érkezett be az első két fordulóban, ott szerintünk hatékonyabb eszközökkel kellene ösztönözni a pályázókat a jövőben. Ennek megoldása azonban meglátásunk szerint sokszor túlmutat az akciócsoportok, kistérségek keretein.

A tízezer lakosra jutó pályázatok számát tekintve a Mecsek-Völgység-Hegyhát Egyesület területén volt a legmagasabb a pályázati kedv (5. ábra). Összehasonlítva a 2. és az 5. számú ábrát látható, hogy az ÚMVP LEADER tengely esetében még nagyobb különbségek voltak a támogatott pályázatok számát tekintve az egyes kistérségek között, mint az ÚMVP III. tengely esetében.

5. ábra

A tízezer lakosra jutó LEADER pályázatok száma a vizsgált kistérségekben

Forrás: a vizsgált LEADER egyesületek adatai alapján saját szerkesztés, 2011

Az ÚMVP IV. tengely keretében összesen 447 millió forint támogatást osztottak szét a vizsgált statisztikai kistérségek területén, mely mindössze egytizede az ÚMVP III. tengely intézkedéseinek megvalósítására megítélt támogatásoknak.

A megítélt támogatások között – az ÚMVP III. tengelyhez hasonlóan – jelentős különbségek vannak. A legkevesebb támogatást (15,4 millió forintot) a Dél-Baranya Határmenti Települések Egyesület osztott ki, míg legtöbbet (133,7 millió forintot) a Rinya-Dráva Szövetség.

A kistérségi lakosságszámmal standardizált támogatási adatokat vizsgálva azonban kissé eltérő képet kaptunk, hiszen eszerint a Vidékünk a Jövőnk Szövetség területén élők szerezték meg a legnagyobb támogatást, és a Dél-Baranya Határmenti Települések Egyesülete területén a legkevesebbet (6. ábra).

Megállapítottuk, hogy az egy főre jutó támogatási összegek és a tízezer főre jutó támogatott pályázatok száma között a korrelációs együttható alapján erős pozitív kapcsolat van, vagyis ahol sok pályázatot támogattak, ott a támogatás is magas volt.

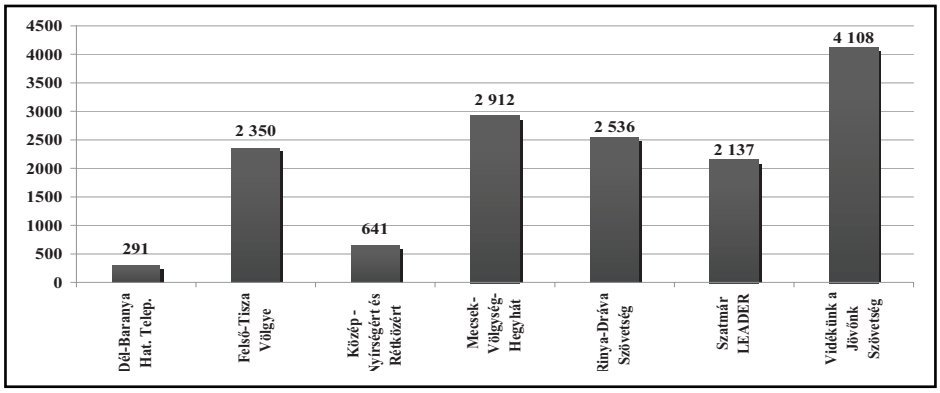
A helyi akciócsoportoknak hét kategóriába kellett besorolniuk saját céljaikat a helyi vidékfejlesztési stratégia kidolgozása során: a LEADER-hez kapcsolódó képzés; közösségi célú fejlesztés; rendezvényszervezés; térségek közötti és nemzetközi együttműködés; LEADER térségen belüli együttműködés; tervek és tanulmányok; vállalkozásalapú fejlesztés.

Keresztтábla-elemzés alapján megállapítottuk, hogy szignifikáns, ám köze-

6. ábra

A lakosság számával standardizált egy főre jutó LEADER támogatási összegek a vizsgált kistérségekben

(M.e.: Ft/fő)

Forrás: a vizsgált LEADER egyesületek adatai alapján saját szerkesztés, 2011

pesnél kicsit gyengébb erősségű kapcsolat van az akciócsoportok és a fent említett pályázati témák között. Az elemzés során nyert eredmények alapján az alábbiakban ismertetjük, hogy mely célterületek váltották ki a legnagyobb pályázati aktivitást, és mely kistérségekben voltak leginkább, illetve legkevésbé népszerűek ezek a projekttémakörök.

A vizsgált statisztikai kistérségekben a támogatott LEADER projektek 44%-a közösségcélú fejlesztésre irányult. Ennek az intézkedésnek a keretében önkormányzatok és egyházak kaptak támogatást elsősorban templomok, közösségi célú tevékenységeknek helyt adó épületek felújítására, eszközök beszerzésére és a közbiztonság javítására.

Kiemelkedően sok ilyen jellegű fejlesztési projektet támogatott a Rinya-Dráva Szövetség és a Mecsek-Völgység-Hegyhát Egyesület. Ezzel ellentétben a Dél-Baranya Határmenti Települések Egyesülete egyáltalán nem dolgozott ki közösségcélú fejlesztési célterületeket, ebből adódóan nem is érkezett be hozzájuk ilyen jellegű projekt. A Felső-Tisza Völgye Vidékfejlesztési Egyesület és a Közép-Nyírségért és Rétközért Vidékfejlesztési Egyesület szintén nem támogatott ilyen pályázatokat.

A pályázatok számát tekintve a második helyen (31%-kal) a rendezvények állnak. Számos fesztivált, kulturális, sport- és turisztikai rendezvényt valósítottak meg, melyek elvben hozzájárulnak a helyi identitástudat, a helyi közösséghez való kötődés erősödéséhez. Ráadásul bevételeket is generáltak a helyi közösség számára, és növelték egy-egy település ismertségét. A Rinya-Dráva Szövetség, a Szatmár LEADER Egyesület, a Vidékünk a Jövőnk Szövetség és Közép-Nyírségért és Rétközért Vidékfejlesztési Egyesület finanszíroz különféle rendezvényeket. Sőt, az utóbbi egyesület kizárólag rendezvényeket támogat. Ezzel szemben a Dél-Baranya Határmenti Települések Egyesülete ilyen célú fejlesztési célterületeket ki sem dolgozott.

A harmadik leginkább támogatott célterület (16%-kal) a vállalkozásalapú fejlesztések. Elsősorban gépek, eszközök beszerzését, kempingek kialakítását, helyi termékek és szolgáltatások színvonalának fejlesztését támogatták. A magas munkanélküliség problémájának fényében fontosnak tartjuk kiemelni, hogy ezek a pro-

jektek is erősítik a foglalkoztatás növelését, szinten tartását.

Főként a Szatmár LEADER Egyesület és a Rinya-Dráva Szövetség támogat vállalkozásjellegű projekteket. Ezzel ellentétben a Közép-Nyírségért és Rétközért Vidékfejlesztési Egyesület egyáltalán nem ítélt meg támogatást ilyen fejlesztési projektekre.

Annak ellenére, hogy jellemző probléma a vizsgált célterületeken az összefogás hiánya, és a LEADER program egyik legfontosabb kulcsszava az együttműködés, az aktív partnerség (*Fodor et al., 2006; Molnár, 2008*), ezekben a kistérségekben nagyon kevés ilyen típusú projekt valósult meg. Inkább csak az ország keleti részében lévő akciócsoportokban (Felső-Tisza völgye és Szatmár LEADER Egyesület) volt található olyan pályázat, melyben határon túli térséggel működtek együtt. A térségen belüli együttműködés szintén nem volt jellemző. Szerintünk a jövőben erre a területre még nagyobb hangsúlyt kellene helyezni, hiszen a szakirodalom (*Kis, 2011*) és a gyakorlati tapasztalatok is azt mutatják, hogy az összefogás révén könnyebben kezelhetők a helyi problémák, és hatékonyabban használhatók fel a helyi erőforrások is.

Mi is kimutattuk korábbi kutatásunkban (*Ritter, 2009*), hogy a munkanélküliség egyik oka az alacsony végzettségű lakosság magas aránya a vizsgált kistérségekben. Ám annak ellenére, hogy – a Mecsek-Völgység-Hegyhát Egyesület kivételével – valamennyi egyesület legalább egy képzéssel kapcsolatos célterületet kidolgozott, nagyon kevés képzéssel kapcsolatos pályázat érkezett be a LEADER egyesületekhez. Az érintett térségekben mindössze egy-egy képzési célú projektet támogatott a Dél-Baranya Határmenti Települések Egyesülete és a Rinya-Dráva Szövetség. A tanulmányok készítését célzó pályázatok szintén nem voltak népszerűek. Kizárólag a Dél-Baranya Határmenti Települések Egyesülete részesített támogatásban ilyen jellegű projektet. Véleményünk szerint ezeknek a célterületeknek is nagyobb nyomatékot kellene adni a helyi vidékfejlesztési stratégiák megvalósítása során a második félidőben.

Kutatásunkban megállapítottuk, hogy bár a vizsgált területek az agrárfoglalkoztatási válság kapcsán kerültek érdeklődésünk középpontjába, a helyi vidékfejlesztési programokban kifejezett stratégiai irányvonalat, illetve célterületet nem találtunk ennek a speciális problémának az orvoslására. Tekintve a potenciálisan érintettek széles körét, valamint az agrárfoglalkoztatás és a mezőgazdasági munkanélküliek sajátosságait, ezen a területen mindenképpen célzott változtatást javaslunk.

A szakirodalom (*Kis – Szekeresné, 2011; Németh, 2009*) és a saját tapasztalataink is azt mutatják, hogy számos tényező gátolja a vizsgált LEADER-térségek fejlődését. A vizsgált akciócsoportokban leginkább a tőkehiány, a támogatási források hiánya, az együttműködések és a bizalom hiánya, az ismeretek és az információ hiánya, a fejletlen infrastruktúra és az innovativitás hiánya okoz nehézségeket. Mivel jelen tanulmányunk csak egy gyors tényfeltárás megtételére vállalkozott, a további összefüggések feltérképezése, a térbeliséggel való kapcsolatok feltárása, a fentieken túlmutató megállapítások megtétele természetesen részletesebb gyakorlati kutatásokat igényel.

Remélhetőleg a helyi vidékfejlesztési stratégiák félidős felülvizsgálata és átdolgozása után, az új célkitűzések és intézkedések – kiegészülve a szükséges hatékony állami beavatkozásokkal – hamarosan hozzájárulnak majd ahhoz, hogy a pályázatok és a nyertes projektek jobban illeszkedjenek a helyi igényekhez, lehetőségekhez, ezáltal segítve a vizsgált területek gazdasági és társadalmi fejlődését.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Csite A. (2005): Reménykeltők. Politikai vállalkozók, hálózatok és intézményesülés a magyar vidékfejlesztésben 1990–2002 között. Századvég, Budapest – (2) EBRD (1999): Transition report 1999: Ten years of transition. EBRD, London – (3) EBRD (2002): Transition report 2002: Agriculture and rural transition. EBRD, London – (4) Farkas T. (2002): Vidékfejlesztés a fejlődéselméletek és a fejlesztési koncepciók tükrében. Tér és Társadalom, 16 (1), 41-57. pp. – (5) Fodor D. – Kocsondi T. – Kocsondi J. (2006): A LEADER+ indulása Magyarországon. Gazdálkodás, 50 (4), 83-89. pp. – (6) Granberg, L. – Kovách I. – Tovey, H. (szerk.) (2001): Europe's Green Ring. Perspectives on Rural Policy and Planning. Ashgate, Hampshire – (7) Ilbery, B. – Bowler, I. (1998): From agricultural productivism to post-productivism. In: Ilbery B. (ed.): The Geography of Rural Change. Longman, London, 57-84. pp. – (8) Kis K. (2011): A LEADER-térségek fejlődését akadályozó tényezők értékelése és a helyi akciócsoportok szerepe a helyi fejlődésben. Közép-Európai közlemények, 4 (1), 190-203. pp. – (9) Kis K. – Szekeresné K. R. (2011): A helyi akciócsoportok működése egy országos felmérés tükrében. Gazdálkodás, 55 (1), 19-27. pp. – (10) Kulcsár L. (szerk.) (2006): Vidékfejlesztés. (Tankönyvkézirat) SZIE, Gödöllő – (11) Lowe, P. – Murdoch, J. – Ward, N. (1995): Networks in Rural Development: beyond exogenous and endogenous models. 87-105. pp. In: van der Ploeg, J. D. – van Dijk, G. (eds.): Beyond modernisation: The impact of endogenous rural development. Van Gorcum, Assen – (12) Molnár K. (2008): A LEADER összefogás vidékfejlesztési jelentősége. Gazdálkodás, 52. évf. 21. különkiadás, 32-35. pp. – (13) Németh S. (2009): Az integrált és komplex vidék-fejlesztés 2007-2013 (Az európai elvek és a magyar gyakorlat). A Falu, 24 (4), 77-90. pp. – (14) Nemes G. (2005): Integrated rural development: the concept and its operation. Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, Budapest – (15) OECD (2006): The New Rural Paradigm. Policies and Governance. OECD, Párizs – (16) Ray, C. (2000): Endogenous socio-economic development in the European Union – issues of evaluation. Journal of Rural Studies, 16 (4), 447-458. pp. – (17) Ritter K. (2009): Társadalmi-gazdasági fejlettség és agrárfoglalkoztatási válság Magyarországon. Gazdaság és Társadalom, 1 (1) 112-140. pp. – (18) SERA (2006): Study on Employment in Rural Areas, Final Deliverable. European Commission, Directorate General for Agriculture, Luxembourg – (19) Ward, N. – McNicholas, K. (1998): Reconfiguring Rural Development in the UK: Objective 5b and the New Rural Governance. Journal of Rural Studies 14 (1), 27-39. pp.

TARTALOM

TANULMÁNY

Kassai Zsuzsanna – Ritter Krisztián: Helyi vidékfejlesztési programok a hátrányos helyzetű vidéki kistérségekben 337

Varga Eszter: Civil szervezetek szerepe a vidékfejlesztésben 347

Harangi-Rákos Mónika – Szabó Gábor: A mezőgazdasági szervezetek gazdálkodásának vizsgálata a 2002–2009 közötti időszakban 358

Lehota József – Szabó Zoltán – Lehota Zsuzsanna: Az integrált növényvédelem és gyümölcstermelés magyarországi bevezetésére, valamint elterjesztésére ható gazdasági tényezők 367

Pogány Éva – Sebesy Zsanett – Teschner Gergely – Troján Szabolcs: A tejtermelés költségei és bevételei a nyugat-dunántúli társas vállalkozásokban 378

Panyor Ágota: Gyógynövény-fogyasztási szokások vizsgálata 387

Vasvári Mária – Dávid Lóránt – Szabó Szilárd: A területhasználat néhány változása és következményei a Tisza-tónál 395

SZEMLE

Mihók Zsolt: A vidéket szolgáló Agrárgazdasági Kutató Intézet 407

Mészáros Sándor: Szabó G. Gábor: Szövetkezetek az élelmiszer-gazdaságban 409

Török Áron: Spanyolul tanul a magyar mangalica! 412

Hajduné Borsos Adrienne: Innováció a javából: a dohányzásról leszoktató cigaretta 421

Fodor Mónika – Gyenge Balázs – Horváth Ágnes: A munkahelyi étkezés hazai fogyasztói piacának vizsgálata 427

KRÓNIKA

Varga Zsuzsanna: Emlékezés Mádl Ferencre 435

A régiók neveinek helyes írásmódjáról 366

Tudnivalók a **gazdálkodásban** megjelentetésre készülő kéziratokról 386

Telefonszám-változás! 426

Summary 438

Contents 443